
ΣΥΜΜΙΚΤΑ

ΑΡΧΑΙΟΓΝΩΣΤΙΚΑ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ

1. Τραγικό αδέσπ. απ. *118a Snell-Kannicht

(× -) ἐγὼ σε προσκυνήσω, βάρβαρε;

Σχολιάζοντας το τραγικό αδέσπ. απ. *118a Snell-Kannicht (= κωμικό αδέσπ. απ. *874 K.-A.), ο Th. Stephanopoulos¹ πρότεινε να αποδώσουμε τον ελλιπή ιαμβικό τρίμετρο σε κωμωδία, και όχι σε σατυρικό δράμα, όπως εικάζουν εναλλακτικά οι εκδότες των *TrGF*, αλλά αφήνει ασυμπλήρωτες τις δύο πρώτες συλλαβές του, όπως πράττουν και οι εκδότες τόσο των αδέσποτων τραγικών όσο και των κωμικών αποσπασμάτων. Πιστεύω ότι διεκδικεί πολλές πιθανότητες να είναι ορθή η ακόλουθη συμπλήρωση: (τί φής;) ἐγὼ σε προσκυνήσω, βάρβαρε; Η ερώτηση δηλώνει δυσάρεστη έκπληξη, δυσαρέσκεια ή αγανάκτηση και ανήκει σε στιχομυθία με ένα πρόσωπο βαρβαρικής καταγωγής που απαιτεί από κάποιον Έλληνα προσκύνηση. Η βραχεία αυτή ερώτηση ακολουθείται σχεδόν πάντοτε, τόσο στην τραγική² και κωμική ποίηση³ όσο και στην πεζογραφία,⁴ από μια δεύτερη ερώτηση, όπως συμβαίνει και στην προκειμένη περίπτωση.

2. Ευριπίδη Βάκχες 68-70

Τίς ὀδῶ, τίς ὀδῶ; τίς
μελάθροις; ἔκτοπος ἔστω.

Ο S. Scullion⁵ σχολίασε αναλυτικά το παρατεθέν χωρίο από την πάροδο

1. «Tragica I», *ZPE* 73 (1988) 207-247, ιδιαίτερα σ. 217.

2. Βλ. σχετικά D. J. Mastronarde, *Contact and Discontinuity. Some Conventions of Speech and Action on the Greek Tragic Stage*, Berkeley - Los Angeles - Λονδίνο 1979, σσ. 12 κ.ε. Πρβ. το ερμηνευτικό υπόμνημα του P. J. Finglass, *Sophocles, Electra*, Κέμπριτζ 2007, σ. 299 (σχόλιο στον στ. 675).

3. Βλ. Αριστοφάνης *Θεσμοφοριαζουσες* 144-145 με το σχόλιο των C. Austin - S. D. Olson (*Aristophanes Thesmophoriazousae*, Οξφόρδη 2004, σ. 104), όπου και σχετικά παράλληλα.

4. Μνημονεύω ενδεικτικά από τον Πλάτωνα τα ακόλουθα χωρία: *Ευθύφρων* 2b 1, *Θεαίτητος* 187c 3, *Φίληβος* 23d 4, *Πρωταγόρας* 309c 5.

5. «Problems in the Prologue and Parodos of *Bacchae*», στο: P. J. Finglass - C. Collard - N. J.

των Βακχών και παρατήρησε ορθά ότι οι ερμηνείες που έχουν δοθεί στο κείμενο, που δεν φαίνεται να παρουσιάζει προβλήματα στην παράδοσή του, είναι αντιφατικές. Ο E. R. Dodds⁶ συνδυάζει το ἔκτοπος μόνο με το επαναλαμβανόμενο ὁδῶ και το αποδίδει: «Ας κάνει χώρο, ας παραμερίσει όποιος είναι στον δρόμο», ενώ ο J. Diggle⁷ συνδυάζει το ἔκτοπος με το μελάθροις και το μεταφράζει: «Ας βγει όποιος είναι στο σπίτι». Είναι, ωστόσο, προφανές ότι το ἔκτοπος πρέπει να συσχετισθεί και με τους δύο τόπους, τον δρόμο και το παλάτι ή το σπίτι. Ο Scullion, βασισμένος στη γραμματική των Schwyzer-Debrunner, οι οποίοι υποστηρίζουν ότι η τοπική δοτική δεν δηλώνει αποκλειστικά το «μέσα» αλλά και το «δίπλα», αποκαθιστά τη λογική του χωρίου και μεταφράζει: «Ας κάνει χώρο όποιος βρίσκεται στον δρόμο ή μπρος στο παλάτι». Ωστόσο, δημιουργεί εντύπωση η πλεοναστική, κατά τη γνώμη μου, εξειδίκευση ότι χώρο πρέπει να κάνουν και όσοι βρίσκονται μπροστά στο παλάτι. Το νόημα είναι σαφές: «Όλοι ανεξαιρέτως πρέπει να παραμερίσουν». Για την απόδοση αυτή αρκεί να δεχθούμε ότι εδώ έχουμε μια πολική αντίθεση:⁸ «Πρέπει να παραμερίσουν τόσο όσοι βρίσκονται στον δρόμο όσο και εκείνοι που είναι στα σπίτια τους», άρα όλοι, αφού οι δοτικές ὁδῶ και μελάθροις εκπροσωπούν αντιθετικά το «μέσα» και το «έξω». Αν η διατύπωση φαίνεται παράδοξη ή λογικά ανεπαρκής, κανείς δεν έχει παρά να ανακαλέσει στη μνήμη του τον στίχο ἴτ' ἴτ' ὀπάονες, | οἷ τ' ὄντες οἷ τ' ἀπόντες (Σοφοκλής *Αντιγόνη* 1108).⁹ Το μελάθροις, επομένως, δεν πρέπει να το περιορίσουμε μόνο στο παλάτι, αλλά δηλώνει γενικά την κατοικία, το σπίτι σε αντίθεση προς τον δρόμο.

3. Η ετυμολογία του ονόματος του Ποσειδῶνα

[...] τὴν ἐτυμολογίαν μαθὼν τὴν κέλευθον γίνωσκε· ἐκ τοῦ ἐλεύθω, τὸ πορεύομαι, γίνεται κέλευθος· ἐν δὲ τῇ θαλάσῃ τίς [οὐ] βαδίζει;

Ο Ιωάννης Τζέτζης στα σχόλιά του στο Α 483 της *Ιλιάδας* στρέφεται κατά του Ηρωδιανού, ο οποίος δεν αντιλήφθηκε ότι η λέξη κέλευθος δεν

Richardson (επιμ.), *Hesperos. Studies in Ancient Greek Poetry Presented to M. L. West on his Seventieth Birthday*, Οξφόρδη 2007, σσ. 239-258, ιδιαίτερα σσ. 250-253.

6. *The Plays of Euripides: Bacchae*, Οξφόρδη 1960, σχόλιο στους στ. 68-70. Βλ. και το οικείο σχόλιο της Σ. Νικολαΐδου-Αραμπατζή, *Ευριπίδης, Βάκχες*, Θεσσαλονίκη 2006.

7. *Euripidea. Collected Essays*, Οξφόρδη 1994, σ. 3 σημ. 1.

8. Για το σχήμα γενικά βλ. E. Kemmer, *Die polare Ausdrucksweise in der griechischen Literatur*, Würzburg 1903. Νεότερη βιβλιογραφία παραθέτει ο Finglass, *ό.π.*, σχόλιο στους στ. 305-306 της σοφόκλειας *Ηλέκτρας*.

9. Το σοφόκλειο λεξικό των F. Ellendt – H. Genthe στο λήμμα ὀπάων από παραδρομή παραπέμπει στον στ. 1008 της *Αντιγόνης*.

επιτρέπεται, παρά μόνο καταχρηστικά, να χρησιμοποιείται για άλλους δρόμους εκτός από τους χερσαίους. Για τον σκοπό αυτόν επικαλείται την ετυμολογία της λέξης (βλ. *Μέγα Ετυμ.* 502,21).

Αξίζει, πιστεύω, να σημειώσουμε ότι στο παραπάνω σχόλιο¹⁰ υποκείται υπαινικτική παραπομπή στην ετυμολογία του ονόματος του θεού Ποσειδώνα, ο οποίος διαθέτει την ιδιότητα, ως μετωνυμία της θάλασσας, να εμποδίζει τη διάβασή της από πεζούς. Συγκεκριμένα, ήδη στον πλατωνικό *Κρατύλο* (402e 1-5) διαβάζουμε: *ὅτι αὐτὸν βαδίζοντα ἐπέσχευ ἢ τῆς θαλάττης φύσις καὶ οὐκέτι εἶασεν προελθεῖν, ἀλλ' ὥσπερ δεσμός τῶν ποδῶν αὐτῷ ἐγένετο. τὸν οὖν ἄρχοντα τῆς δυνάμεως ταύτης θεὸν ὠνόμασεν «Ποσειδῶνα», ὡς «ποσίδεσμον» ὄντα.*¹¹ Συναφής είναι και η ετυμολογία που παραδίδει το *Μέγα Ετυμολογικόν* (684, 30): *παρὰ τὸ τοῦς πόδας δεῖν, ὃ ἐστι δεσμεύειν, σημαίνει γὰρ τὴν θάλασσαν· ἐκεῖσε γὰρ ἀφικόμενοι βαδίζειν οὐ δυνάμεθα.*

Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

ΔΑΝΙΗΛ Ι. ΙΑΚΩΒ

10. Το κείμενο παρατίθεται κατά την πρώτη έκδοση του A. Lolos, *Der unbekannt Teil der Ilias-Exegesis des Iohannes Tzetzes* (A 97-609), Königstein 1981, σ. 131. Ο Μ. Παπαθωμόπουλος, *Εξήγησις Ἰωάννου γραμματικοῦ τοῦ Τζέτζου εἰς τὴν Ὀμήρου Ἰλιάδα*, Αθήνα 2007, σ. 381, διαμορφώνει την ακροτελεύτια ερωτηματική πρόταση σε διαπιστωτική δήλωση ως εξής: *ἐν δὲ τῇ θαλάσῃ τις οὐ βαδίζει*. Πρβ. Αμ. Δ. Μαυρουδής, «Κριτικές Παρατηρήσεις στην Εξήγησιν της Ἰλιάδος (A 97-609)», *ΕΕΦΣΠΘ* (Τμήμα Φιλολογίας) 2 (1992) 213-214.

11. Η αγγλική μετάφραση του Reeve, που παραθέτει η E. Tsitsibakou-Vasalos, *Ancient Poetic Etymology. The Pelopids: Fathers and Sons*, Στουτγάρδη 2007, σ. 70 σημ. 154, είναι λανθασμένη: ο λόγος δεν είναι για τα δεμένα πόδια του θεού («his feet were shackled») αλλά για την ικανότητά του (*ἄρχοντα τῆς δυνάμεως ταύτης*) να γίνεται, ως θάλασσα, εμπόδιο για κάθε πεζό θνητό. Ορθή είναι η μετάφραση του Γ. Κεντρωτή, *Πλάτων, Κρατύλος*, Αθήνα 2001: «θεός δηλαδή ικανός να δένει τα πόδια».

